

Рецензія

**кандидатки юридичних наук, доцентки, старшої наукової співробітниці
відділу проблем цивільного, трудового та підприємницького права
Інституту держави і права імені В.М. Корецького НАН України
Трунної Галини Анатоліївни
на дисертаційне дослідження Глуценка Миколи Павловича на тему:
«Захист трудових прав і законних інтересів працівників в умовах
поширення нестандартної зайнятості», представленій на здобуття
ступеня доктора філософії в галузі права за спеціальністю 081 «Право»**

Ступінь актуальності обраної теми. Дисертаційне дослідження М. П. Глуценка присвячене проблемі захисту трудових прав та законних інтересів працівників нестандартних форм зайнятості. Актуальність обраної теми є беззаперечною для науки трудового права та правозастосовної практики, що зумовлюється низкою чинників.

Протягом останніх десятиліть у зв'язку з глобалізацією, цифровізацією, та демографічними змінами світ праці змінюється з безпрецедентною швидкістю, відкриваючи інноваційні можливості для організації праці, а також зумовлює виникнення нових нестандартних форм зайнятості, зокрема, працю на цифрових платформах. Нестандартна зайнятість – це додаткові робочі місця та доступ до ринку праці значній більшості суспільства, включаючи осіб з інвалідністю, молоді, осіб, які зайняті доглядом, пенсіонерів та ін. Водночас зростання нестандартних трудових відносин супроводжується проблемами щодо забезпечення трудових прав відповідної категорії працівників, реалізації їх права на свободу об'єднання, колективне представництво їх інтересів, підвищеного ризику безробіття, обмеженого охоплення з точки зору положень соціального забезпечення, гарантій охорони праці та захисту від психосоціальних ризиків. Особливу увагу у контексті захисту прав працівників викликає неформальна зайнятість та залежна самозайнятість.

Зважаючи на викладене, відзначимо, що виклики, пов'язані з нестандартними формами зайнятості зумовлюють потребу зміни чинного трудового законодавства та адаптацію системи соціального забезпечення для

захисту конституційних прав працівників. Це, в свою чергу, створює нагальну потребу у фундаментальних наукових розробках для побудови нової концепції трудового права та захисту трудових прав працівників нестандартних форм зайнятості.

Відтак, дисертаційне дослідження Глуценка Миколи Павловича «Захист трудових прав і законних інтересів працівників в умовах поширення нестандартної зайнятості» є актуальним, затребуваним та своєчасним.

Формулювання теми дисертаційного дослідження є виваженим, його обсяг і складність відповідають рівню дисертації на здобуття наукового ступеня доктора філософії, а обраний об'єкт і предмет дослідження відповідає змісту спеціальності 081 «Право».

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація виконана в межах планових тем науково-дослідної роботи відділу проблем цивільного, трудового та підприємницького права Інституту держави і права імені В.М. Корецького НАН України: «Правове забезпечення соціально-трудова прав в умовах інформаційного суспільства» на 2020-2022 роки (номер державної реєстрації РК 0119U102857); «Проблеми правового регулювання цивільних відносин в повоєнний час» на 2023-2025 роки (номер державної реєстрації РК 0122U201164).

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Дисертація становить цілісне та повністю завершене наукове дослідження. Зміст дисертації характеризується високим науково-методологічним рівнем досягнення поставлених завдань. У ході дослідження автором використовувалися загальнофілософські, загальнонаукові та спеціальні наукові методи, а саме: діалектичний, логічного аналізу, системно-структурний, аналізу, синтезу, індукції, дедукції, порівняльно-правовий, формально-логічний, історико-правовий та метод узагальнення.

Застосовуючи методи наукового пізнання, дисертантом сформульовано понятійний апарат, визначено систему правових форм захисту трудових прав і

законних інтересів, сформульовано критерії розмежування трудового законного інтересу та суб'єктивного трудового права, здійснено класифікацію нестандартних форм зайнятості, виявлено проблеми ідентифікації трудових відносин в умовах поширення нестандартних форм зайнятості і вироблено критерії їх запобігання, проаналізовано відповідні норми зарубіжного і національного законодавства про колективні договори в аспекті права на об'єднання, визначено роль профспілок у забезпеченні свободи асоціацій та права на ведення колективних переговорів у сфері нестандартної зайнятості, а також вироблено низку авторських узагальнень та пропозицій, спрямованих на вдосконалення чинного законодавства України.

Аналіз наведених у дисертаційному дослідженні наукових положень, висновків та рекомендацій свідчить про їх достовірність та обґрунтованість.

Новизна наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Дисертаційна робота є системним науковим дослідженням, присвяченим проблемі захисту трудових прав і законних інтересів працівників нестандартних форм зайнятості. Вперше у вітчизняній науці трудового права на дисертаційному рівні здійснено дослідження колективного захисту трудових прав і законних інтересів працівників нестандартних форм зайнятості, за результатами якого було виявлено системні проблеми реалізації права на свободу асоціації та колективного представництва інтересів працівників нестандартних форм зайнятості та напрацьовано можливі шляхи їх вирішення з урахуванням досвіду країн ЄС.

Дисертація містить низку положень, які сформульовано вперше, удосконалено та отримали подальшого розвитку, особливо, на думку рецензентки, варто відзначити наступні положення, які виносяться на захист:

вперше:

- надано визначення поняттю «фріланс» як форми нестандартної зайнятості та встановлені відмінності між працею фрілансерів і роботою на умовах трудового договору з нефіксованим робочим часом, що не дозволяють ототожнювати ці форми нестандартної зайнятості;

- на підставі проведеного аналізу законодавства ЄС визначені основні проблеми у сфері забезпечення свободи асоціацій та права на ведення колективних переговорів нестандартних працівників, зокрема, встановлено, що неможливість реалізації фіктивно самозайнятими особами (самозайнятими працівниками) прав на об'єднання і колективні переговори шляхом укладення традиційних колективних договорів приводить до застосування профспілками альтернативних заходів і процедур з метою захисту трудових прав самозайнятих працівників, що має наслідком трансформацію традиційних функцій профспілок у нові форми колективного захисту, законодавчо не передбачених у праві ЄС та в Україні.

Положення, які удосконалено:

- науковий підхід, відповідно до якого систему правових форм захисту трудових прав і законних інтересів складають: 1) юрисдикційні форми – адміністративний захист (здійснюється державними органами нагляду і контролю за додержанням трудового законодавства); судовий захист (здійснюється національними судами і міжнародними судовими інституціями); 2) неюрисдикційні – індивідуальні: самозахист, медіація, захист трудових прав працівника роботодавцем; колективні: профспілковий захист, захист примирними комісіями, трудовим арбітражем, Національною службою посередництва і примирення, захист комісіями з трудових спорів, страйк;

- науковий підхід до працевлаштування за гіг-контрактом, під яким розуміється особлива форма праці, за допомогою якої забезпечується гнучкість залучення особливої категорії працівників – гіг-спеціалістів – до нестандартної зайнятості і при цьому за ними зберігаються певні трудові та соціальні права, пільги і гарантії. Особливостями праці за гіг-контрактом є: (1) наявність спеціального суб'єкту – гіг-спеціаліста; (2) визначена законом сфера застосування гіг-контракту – лише види діяльності в ІТ-секторі; (3) поширення визначеного переліку трудових і соціальних прав і гарантій на гіг-працівників, але не всіх, передбачених трудовим законодавством; (4) регламентація гіг-відносин спеціальним законом. Українське законодавство на сьогодні

обмежено унормовує відносини у гіг-економіці – лише в сфері спеціального правового режиму Дія Сіті, і залишає поза увагою інші сфери гіг-економіки, наприклад, цифрові платформи в сфері кур'єрської доставки чи послуг таксі.

Положення, які набули подальшого розвитку:

- наукове уявлення, що брак належного правового регулювання форм нестандартної праці впливає на реалізацію працівниками, які обрали нестандартну зайнятість, індивідуальних та колективних фундаментальних трудових прав. У разі виникнення необхідності працівникам, залученим до нестандартної зайнятості, звернутися за захистом порушених трудових прав у порядку, встановленому трудовим законодавством, вони або взагалі не можуть скористатися механізмом захисту трудових прав або мають усічені можливості щодо захисту своїх прав. Шляхом вирішення цієї проблеми є вдосконалення національного законодавства про працю в аспекті правового закріплення форм нестандартної зайнятості і визначення прав, обов'язків та гарантій нестандартних працівників, а також доповнення механізму захисту трудових прав новими формами і процедурами захисту. Необхідно законодавчо закріпити за нестандартними працівниками права у сфері забезпечення свободи асоціацій та права на ведення колективних переговорів, передбачивши відповідні механізми реалізації колективних прав;

- наукові підходи до правового регулювання трудової діяльності працівників на цифрових платформах та їх правового статусу, що сформувалися у світі: (1) віднесення працівника цифрової платформи до проміжної категорії працівників, на яку поширюється частина норм з охорони праці та соціального забезпечення; (2) поширення на працівників цифрових платформ статусу найманих працівників на підставі контролю, здійснюваного платформою над працівниками; (3) де-факто визнання належності працівників платформ до проміжної категорії, коли працівникам надаються певні пільги, наприклад, виплата відшкодування за виробничу травму; (4) надання працівникам платформ статусу самозайнятих (незалежних підрядників).

Окремо необхідно відзначити зміст дисертаційної роботи. Автор обрав логічну структуру викладу матеріалу, що дозволило детально проаналізувати важливі аспекти наукової проблематики.

Так, у Розділі 1 «Теоретичні аспекти сучасного механізму захисту трудових прав і законних інтересів працівників» досліджено сутність механізму захисту трудових прав і законних інтересів в аспекті розвитку нестандартних форм зайнятості. Проаналізовано понятійний апарат захисту прав і законних інтересів в трудовому праві, досліджені категорії «законний інтерес» і «суб'єктивне право», визначено змістовні та формальні критерії трудового законного інтересу та суб'єктивного права.

У межах Розділу 2 «Проблеми реалізації працівниками трудових прав і законних інтересів в умовах нестандартної зайнятості» проаналізовано поняття нестандартної зайнятості, її форми, а також вплив на реалізацію та захист прав працівників, залучених до нестандартної зайнятості, здійснено класифікацію нестандартних форм зайнятості за критерієм їх законодавчого (правового) закріплення, акцентовано увагу на необхідності розмежовувати форми нестандартної праці за критерієм їх правової визначеності на стабільні і нестабільні (прекарні). Доведено, що прогалини у правовому регулюванні форм нестандартної праці зумовлюють проблеми у реалізації відповідними працівниками своїх соціально-економічних прав, у зв'язку з цим дисертантом наведені окремі важливі пропозиції по подоланню зазначених недоліків.

Розділ 3 «Коллективний захист трудових прав і законних інтересів працівників у нестандартних формах зайнятості» присвячений аналізу чинних міжнародних і європейських стандартів у сфері колективного захисту трудових прав. Встановлено термінологічну тотожність понять «залежно самозайняті особи», «фіктивно самозайняті особи» та «самозайняті працівники», що вживаються у актах МОП, законодавстві ЄС та науковій літературі ЄС відповідно. Визначено основні проблеми у сфері колективно-трудова прав нестандартних працівників, проаналізовано альтернативні заходи та

процедури, що застосовують профспілки з метою захисту прав та інтересів працівників нестандартних форм зайнятості.

У висновках дисертації, за результатами проведеного дослідження, автором визначені найбільш важливі положення, пропозиції та рекомендації, які відображають зміст дисертаційного дослідження та відповідають його меті.

Повнота оприлюднення основних результатів дисертації. Основні наукові результати дисертаційного дослідження відображені у 10 наукових працях, з яких 4 статті в наукових фахових виданнях України та 6 тез доповідей і повідомлень на науково-практичних конференціях. Зазначене свідчить про проходження належної апробації положень дисертації.

Аналіз змісту опублікованих автором статей та тез доповідей дозволяє зробити висновок про належну повноту викладу наукових положень, висновків та пропозицій, сформульованих у дисертації, в опублікованих наукових працях.

Відсутність (наявність) порушення академічної доброчесності. В дисертаційній роботі не виявлено порушень академічної доброчесності. Дисертант точно відтворює наукові позиції інших вчених, на яких посилається у тексті дисертації.

Автор використовує нормативні та наукові джерела, дотримуючись правил цитування. До того ж у публікаціях автор детальніше розкриває окремі аспекти проведеного дослідження, у зв'язку з цим у тексті дисертаційного дослідження посилається на власні роботи, які зазначені у списку публікацій здобувача за темою дисертації та відображено у списку використаних джерел.

Структура та оформлення дисертації. Структура дисертації відображає логічну послідовність викладу наукового матеріалу, що забезпечує комплексність наукового доробку. Робота складається з переліку умовних позначень, вступу, трьох розділів, що містять дев'ять підрозділів, висновків, списку використаних джерел. Загальний обсяг дисертації становить 215 сторінок, з них основний текст – 187 сторінок, список використаних джерел на

25 сторінках (221 найменування). Оформлення дисертаційної роботи відповідає науковим стандартам та вимогам.

Дискусійні положення та зауваження щодо дисертації. Позитивно оцінюючи та не применшуючи значення наукової новизни дисертаційної роботи, відзначимо, що, як і будь-яка наукова праця, дисертація містить окремі дискусійні положення, що потребують уточнення або додаткового обґрунтування.

1. У підрозділі 2.2 «Правове унормування нестандартних форм зайнятості в Україні та деяких зарубіжних країнах» М. П. Глущенко детально аналізує питання впровадження дистанційної праці в зарубіжних країнах та в Україні, зазначає відповідні норми законодавства ЄС, проводить критерії розмежування дистанційної та надомної роботи. Однак в роботі не відображено висновків стосовно проблем правозастосовної практики у сфері дистанційної роботи та відповідності чинного законодавства України в цій сфері законодавству ЄС, зокрема, в частині умов охорони здоров'я та безпеки дистанційних працівників. На наше переконання, в умовах євроінтеграції України та необхідності якнайшвидшої імплементації актів права ЄС (acquis ЄС), відповідні пропозиції є вкрай важливими.

2. У дисертації (с. 85) автором цитуються критерії прекарної зайнятості, зокрема, обмежений строк контракту (фіксований термін, контрактний термін, тимчасова, сезонна тощо). Також автор акцентує увагу на ризиках прекаризації безстрокових трудових відносин (с. 85-86). Заразом як висновок дисертантом запропоновано класифікацію нестандартних форм зайнятості за критерієм їх законодавчого (правового) закріплення на регламентовані і нерегламентовані законодавством і відповідно на стабільні і нестабільні (прекарні). Зазначені положення, на наш погляд, потребують уточнення, адже регламентовані форми зайнятості не завжди є довгостроковими.

3. Дисертантом у змісті дисертації та й у висновках запропоновано вносити окремі зміни до чинного законодавства України, проте з урахуванням перехідних положень Закону України «Про дерадянізацію законодавства

України» від 21 квітня 2022 р., а також зважаючи на активну законопроектну роботу та оприлюднений проєкт Трудового кодексу України, доречним було б проаналізувати відповідні положення проєкту Трудового кодексу України та запропонувати окремі рекомендації.

4. У п. 13 висновків дисертант наголошує на необхідності законодавчо закріпити за нестандартними працівниками, зокрема, працівниками цифрових платформ, право створювати профспілки, поширити на них право ведення колективних переговорів і укладання колективних договорів, а також передбачити механізми реалізації колективних прав. Водночас пропонується доповнити норми чинного законодавства положеннями наступного змісту: «Членами профспілки можуть бути особи, які працюють в межах відносин, відмінних від трудових, за яких існує економічна залежність особи через особисте виконання особою роботи (надання послуг) на регулярній основі за винагороду». Таким чином, у пропозиціях до законодавства термін «працівники цифрових платформ» не згадується. У зв'язку з цим хотілося б почути позицію дисертанта щодо введення в національне законодавство такого терміну.

Проте наведені міркування не впливають на загальний позитивний висновок щодо рецензованого дослідження.

Загальний висновок. Рецензована дисертація Глуценка Миколи Павловича на тему: «Захист трудових прав і законних інтересів працівників в умовах поширення нестандартної зайнятості» є самостійною, актуальною, завершеною науковою роботою, виконаною на високому рівні, містить наукову новизну та відповідає встановленим вимогам до оформлення дисертацій. Аналіз роботи підтверджує, що мети дослідження досягнуто, а поставлені завдання виконано.

Враховуючи вищевикладене, дисертація Глуценка Миколи Павловича на тему: «Захист трудових прав і законних інтересів працівників в умовах поширення нестандартної зайнятості», подана на здобуття наукового ступеня доктора філософії, відповідає спеціальності 081 – Право та вимогам Порядку

підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 261 від 23.03.2016 (зі змінами та доповненнями), наказу МОН України «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» № 40 від 12.01.2017 (зі змінами та доповненнями) та Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 44 від 12.01.2022 (зі змінами та доповненнями), а її автор, Глущенко Микола Павлович, заслуговує на присудження йому наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 – Право.

**кандидатка юридичних наук, доцентка,
старша наукова співробітниця
відділу проблем цивільного, трудового
та підприємницького права
Інституту держави і права
імені В.М. Корецького
НАН України**

Г.А. ТРУНОВА